

ОХОРОННІ РОЗКОПКИ ЧЕРНЯХІВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА ГОРОДОК

Публікуються нові матеріали могильника черняхівського часу, частково зруйнованого господарськими роботами.

К л ю ч о в і с л о в а: черняхівська культура, могильник, поховання, інвентар.

Могильник Городок добре відомий (Магомедов 1979; 1987, с. 29—44), але досліджений він частково. Зокрема, Б.В. Магомедов розкопав дев'ять поховань: три інгумації та шість кремацій (Магомедов 1987, с. 31). Нагадаємо, йдеться про вузький крутий виступ плато, зорієнтованого в бік північного заходу, в місці злиття р. Чичиклія з Південним Бугом, що по-місцевому зветься Городок, або Турецька фортеця (рис. 1, 1). Тут зафіксовано кілька пам'яток, головним чином, черняхівської культури, зокрема поселення та могильник (Магомедов 1979, с. 105—106).

У 1987 р. у зв'язку з будівництвом споруди для перекриття Чичиклії та створення водосховища рибрадгоспу «Третій вирішальний» біля с. Новий Городок Веселинівського р-ну Миколаївської обл. підрядна організація за допомогою скреперів вибирала пісок на північно-західному схилі виступу.

В процесі зняття верхнього шару землі та вибирання піску знищено значну частину могильника черняхівської культури. Рятувальними дослідженнями зібрано фрагменти понад двох десятків горщиків та інших побутових речей і виявлено 11 поховань (рис. 1, 2).

Досліджена частина могильника розміщена за 2,6 км на північний північний схід від с. Новий Городок на південному схилі виступу плато, що похило спускається до заплави Чичиклії, понижуючись на 6,9 м. Попередньо можна зазначити, що загальна площа могильника разом з частиною, розкопаною Б.В. Магомедовим, орієнтовно становить понад 10—15 тис. м².

Межі могильних ям не простежувалися, оскільки розмиті в піщаному ґрунті. Поховання здійснені за обрядом інгумації та розподіляються за статевовіковим складом на жіночі (поховання 3), дитячі (поховання 5, 8 і 10) і чоловічі (інші). Перед описом поховань ука-

жемо, що глибина залягання їх фіксувалася від умовного репера на плато.

Поховання 1 виявлено посередині могильника на глибині 4,58 м та представлене тільки двома розміщеними поряд посудинами — глеком і мискою.

Ліпний дворучний глек (рис. 2, 1) з короткими вінцями. Шийка плавно переходить у плічки, корпус видовжений. Поверхня шершава, зі слідами нерівномірного випалу. У тісті є крупнозернисті домішки, через що поверхня має тріщини та в деяких місцях осипається. Висота 21,6 см, діаметр вінець 10,4 см, найбільший — 17,0 см, денця — 7,5 см.

Кружальна глибока миска відкритого типу (рис. 2, 2), підлощена ззовні, з тріщинами через неякісне виготовлення. Висота 10,0 см, діаметр вінець 18,0 см, найбільший — 19,2 см, денця — 7,4 см.

Поховання 2 — дорослої особи — розміщувалося за 2,7 м на південь від поховання 1 на глибині 5,1 м. Скелет лежав випростано на спині головою на північний схід. У головах кістяка виявлено вісім посудин (рис. 2, 3), а серед тазових кісток — бронзову пряжку на пасок овальної форми з загнутим язичком (рис. 4, 11).

Глек ліпний дворучний (рис. 2, 4) біконічної видовженої форми з відігнутими вінцями. Висота 24,0 см, діаметр денця 8,5 см.

Горщик ліпний видовжених пропорцій (рис. 2, 6). Поверхня шершава, закіптявлена, зі слідами нерівномірного випалу. Висота 19,8 см, діаметр вінець 9,4 см, найбільший — 14,0 см, денця — 8,2 см.

Горщик ліпний опуклобокий (рис. 2, 7). Поверхня шершава, закіптявлена, зі слідами нерівномірного випалу. У тісті домішки шамоту, польового шпату й органічних решток. Висота 19,4 см, діаметр вінець 9,8 см, найбільший — 13,8 см, денця — 7,9 см.

Горщик кружальний плічкастий (рис. 2, 8), зверху закіптявлений, у тісті домішки кварцу й органічних решток. Висота 13,3 см, діаметр ві-

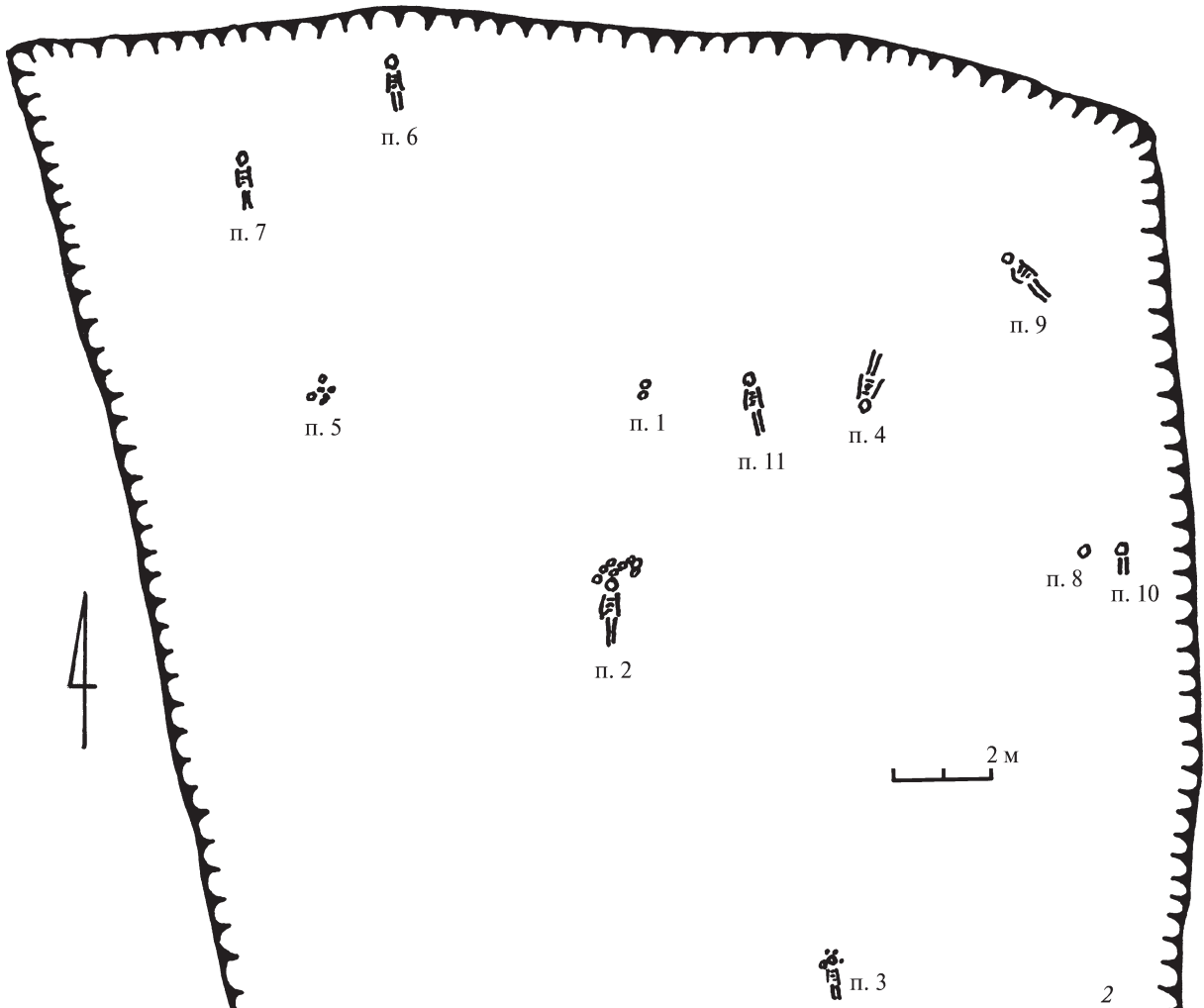
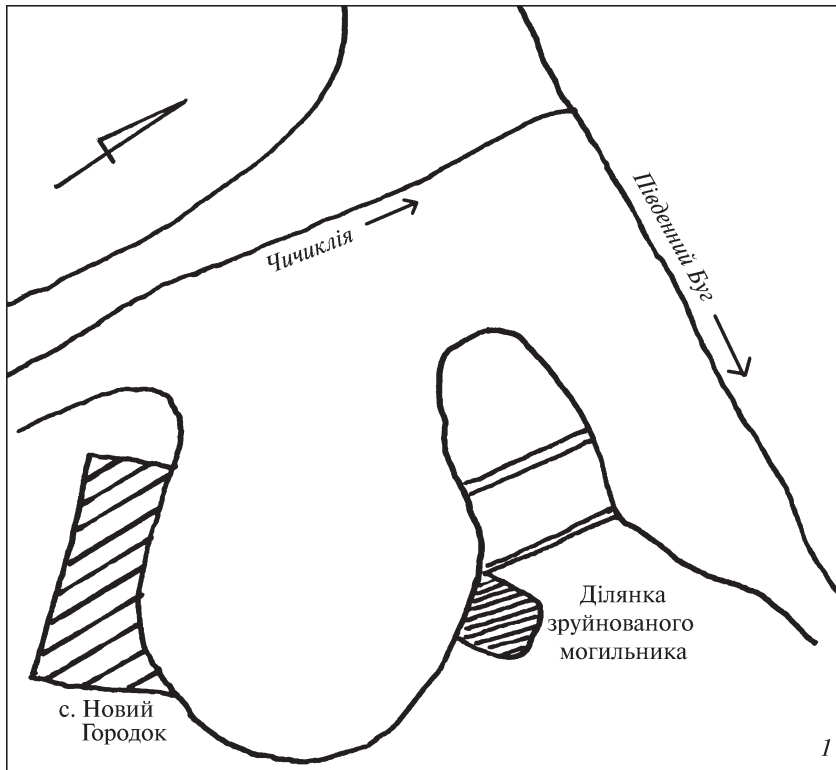

Рис. 1. Городок: 1 — локалізація могильника; 2 — розміщення поховань

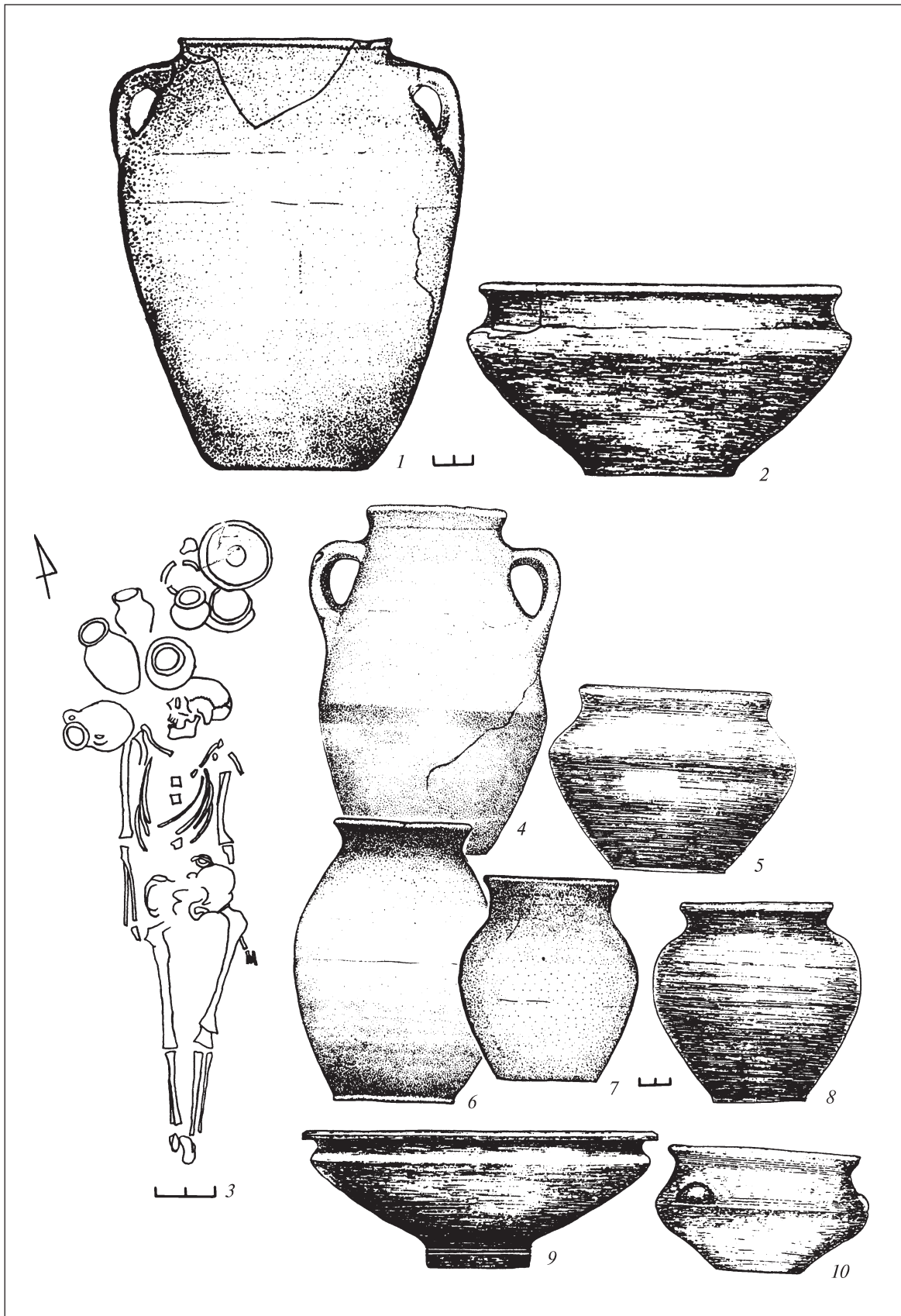

Рис. 2. Городок: 1, 2 — поховання 1; 3—10 — поховання 2

нець 10,8 см, найбільший — 14,5 см, денця — 6,6 см.

Горщик кружальний біконічний (рис. 2, 5). Нижче плічок сліди випадіння крупнозернистих домішок, що складаються із шамоту, зерен кварцу та органічних решток. Поверхня шершава й закіптявлена. Висота 13,9 см, діаметр вінець 9,0 см, плічок — 12,5 см, денця — 6,4 см.

Миска кружальна біконічна (рис. 2, 10), ззовні гладенька. В деяких місцях (особливо на плічках і зсередини) на поверхні є пузирі від неякісного випалу, які можна сприйняти за оздоблення на зразок наліпів. Висота 8,0 см, діаметр вінець 13,0 см, перегину — 14,6 см, денця — 6,1 см.

Миска кружальна на високому кільцевому піддоні (рис. 2, 9), ззовні гладенька, ретельно залощена, але в деяких місцях поверхня осипається. Висота 9,2 см, діаметр вінець 24,3 см, денця — 7,2 см.

Миска кружальна недбало виготовлена. Поверхня осипається, хоча вцілілі ділянки мають сліди ретельного лощення. Висота 5,1 см, діаметр вінець 15,2 см, денця — 5,5 см.

Поховання 3 відкрито за 5,3 м на південний південний схід від поховання 2 на глибині 6,8 м. Скелет жінки лежав випростано на спині головою на північний північний схід (рис. 3, 4). Біля черепа, на грудях та справа від таза знайдено два мініатюрні горщики та миску, серед кісток грудей — тришаровий гребінець, пластини якого скріплені мідними цвяшками по три в гнізді (рис. 4, 14). Праворуч біля тазових кісток відмічено залишки якогось залізного предмета, а біля ніг — шкаралупа від яєць.

Миска кружальна реберчаста з блискучою темною поверхнею, виготовлена з добре відмученої глини (рис. 3, 3). Висота 6,9 см, діаметр вінець 11,1 см, денця — 5,2 см.

Горщик ліпний видовжених пропорцій з відтягнутими вінцями та закраїною навколо денця, ззовні залощений (рис. 3, 1). Висота 9,4 см, діаметр вінець 6,7 см, денця — 5,0 см.

Горщик ліпний опуклобокий з відігнутими вінцями (рис. 3, 2). Висота 7,0 см, діаметр вінець 6,0 см, денця — 5,5 см.

Поховання 4 виявлено за 4,1 м на схід від поховання 1 на глибині 4,56 м. Скелет дорослої особи лежав випростано з незначним нахилом на правий бік головою на південний захід. Руки трохи зігнуті, права лежить на кістках тазу (рис. 3, 15).

Біля черепа небіжчика стояла догори дном мініатюрна кружальна лощена чашка з тонким

валиком на плічках (рис. 3, 16). На випуклих стінках в одному місці є орнамент у вигляді скісних насічок, згрупованих під нахилом одна до одної. Плічки добре підлощені. Висота 6,5 см, діаметр вінець 7,8 см, денця — 4,4 см.

Біля плечей небіжчика знайдено дві бронзові арбалетні фібули з пружинками завдовжки 4,1 і 3,6 см (рис. 4, 8, 9).

Поховання 5 (рис. 3, 5) знаходилося за 5,9 м на захід від поховання 1 на глибині 5,98 м. Від скелету малюка вціліло лише кілька фрагментів черепа, орієнтованого до північного сходу. Біля залишків черепа виявлено дев'ять посудин, два прясельця, бронзову фібулу, 35 намистинок з різного матеріалу та просвердлене ікло собаки.

Горщик ліпний мініатюрний біконічний з різко відігнутими вінцями (рис. 3, 11). Стінки опуклі, денце з закраїною. Поверхня шершава, в тісті домішки шамоту, піску й органічних решток. Висота 8,3 см, діаметр вінець 7,1 см, дна — 4,7 см.

Горщик ліпний мініатюрний з опуклим корпусом і трохи увігнутим денцем. Поверхня гладенька, зі слідами нерівномірного випалу. В тісті домішки подрібненого шамоту, піску й органічних решток. Висота 8,0 см, діаметр вінець 7,8 см, денця — 5,0 см (рис. 3, 12).

Горщик кружальний видовжених пропорцій з відігнутими вінцями. На плічках два паралельні валики. Денце трохи увігнуте. Поверхня шершава. В тісті домішки шамоту, подрібнених мінералів і піску. Висота 12,0 см, діаметр вінець 7,8 см, денця — 5,8 см (рис. 3, 6).

Нижня частина горщика кружального з опуклими стінками, денце трішки увігнуте, з закраїною (рис. 3, 14). Поверхня шершава. В тісті домішки шамоту, подрібнених мінералів і піску. Найбільший діаметр посудини 12,4 см, денця — 6,8 см.

Мініатюрний ліпний дворучний глек знаходився в одній з мисок. Поверхня гладенька. Висота 4,0 см, діаметр вінець 2,8 см, денця — 1,5 см (рис. 3, 9).

Чашка кружальна біконічна (рис. 3, 7). Між вінцями й плічками пролощений орнамент у вигляді хвилястої лінії. Поверхня гладенька, трохи підлощена у верхній частині. Висота 7,8 см, діаметр вінець 8,3 см, денця — 4,1 см.

Миска кружальна мініатюрна реберчаста (рис. 3, 8), різко звужується від ребра до денця. Поверхня трохи шершава. Висота 5,3 см, діаметр вінець 9,8 см, денця — 4,4 см. У місці була шкаралупа від двох яєць.

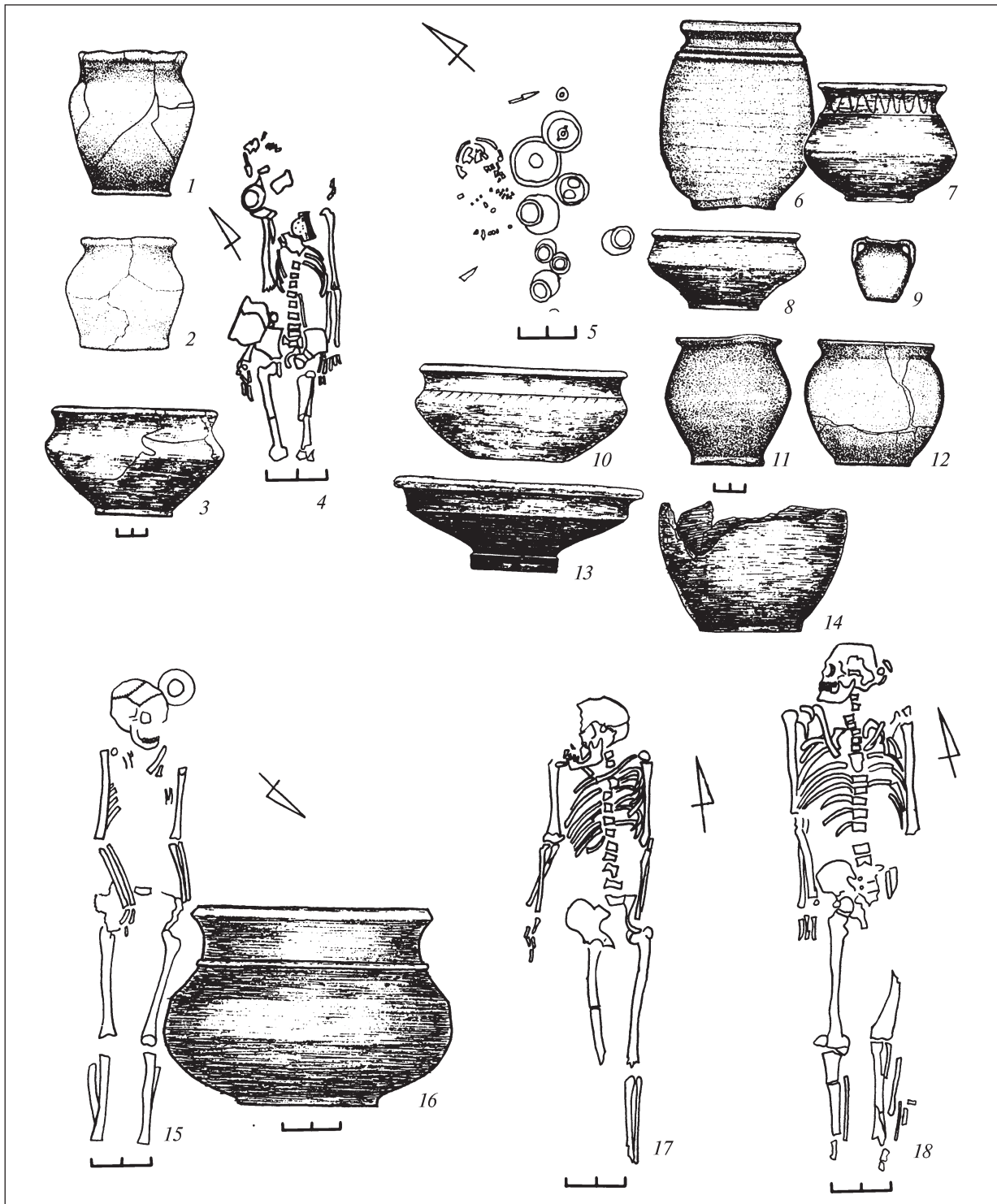

Рис. 3. Городок: 1—4 — поховання 3; 5—14 — поховання 5; 15, 16 — поховання 4; 17, 18 — поховання 6 і 7

Миска кружальна з перегином корпусу. Над плічками прокреслена лінія, під якою рядок скісних насічок, виконаних зубчастим штампом. Ззовні миска сірувата, шершава. Висота 6,3 см, діаметр вінець 13,2 см, денця — 5,8 см (рис. 3, 10). У мисці стояв описаний мініатюрний дворучний глек.

Миска кружальна на високому кільцевому піддоні. Ззовні посудина гладенька, підлощена (рис. 3, 13). Висота 5,7 см, діаметр вінець 15,8 см, денця — 5,2 см.

Два керамічні біконічні прясельця (одне розпалося через поганий випал). Вціліле прясельце: діаметр верхньої частини 2,0 см, ниж-

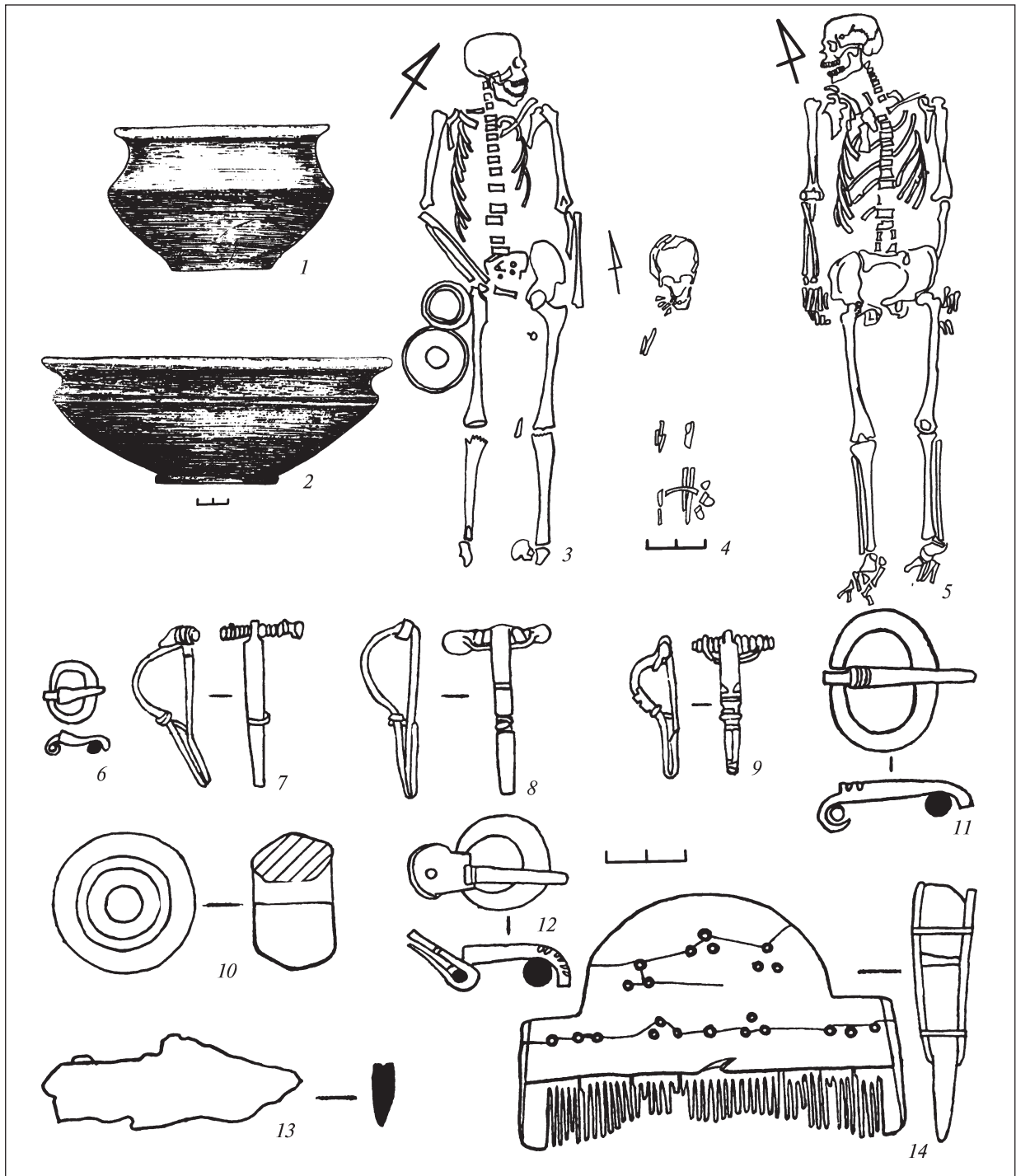

Рис. 4. Городок: 1–3, 6, 13 — поховання 9; 4 — поховання 10; 5, 12 поховання 11; 7, 10 — поховання 5; 8, 9 — поховання 4; 11 — поховання 2; 14 — поховання 3

ньої — 2,4 см, найбільший — 3,4 см, отвору — 0,6 см (рис. 4, 10).

Бронзова фібула арбалетного типу з пружинкою розміром 4,1 см (рис. 4, 7). 3-поміж намистин — 15 скляних, 17 з коралів, дві керамічні та мідна (рис. 5, 10–42).

Поховання 6 виявлено за 6,4 м на північний північний захід від поховання 1 на глиби-

ні 4,07 м (біля черепа) і 3,88 м (біля ніг). Скелет дорослої особи без супроводу лежав випростано на спині з нахилом на правий бік головою на північ (рис. 3, 17).

Поховання 7 теж безінвентарне, виявлене за 3,4 м на південний захід від попереднього на глибині 4,5 м. Скелет дорослого лежав випростано на спині головою на північ (рис. 3, 18).

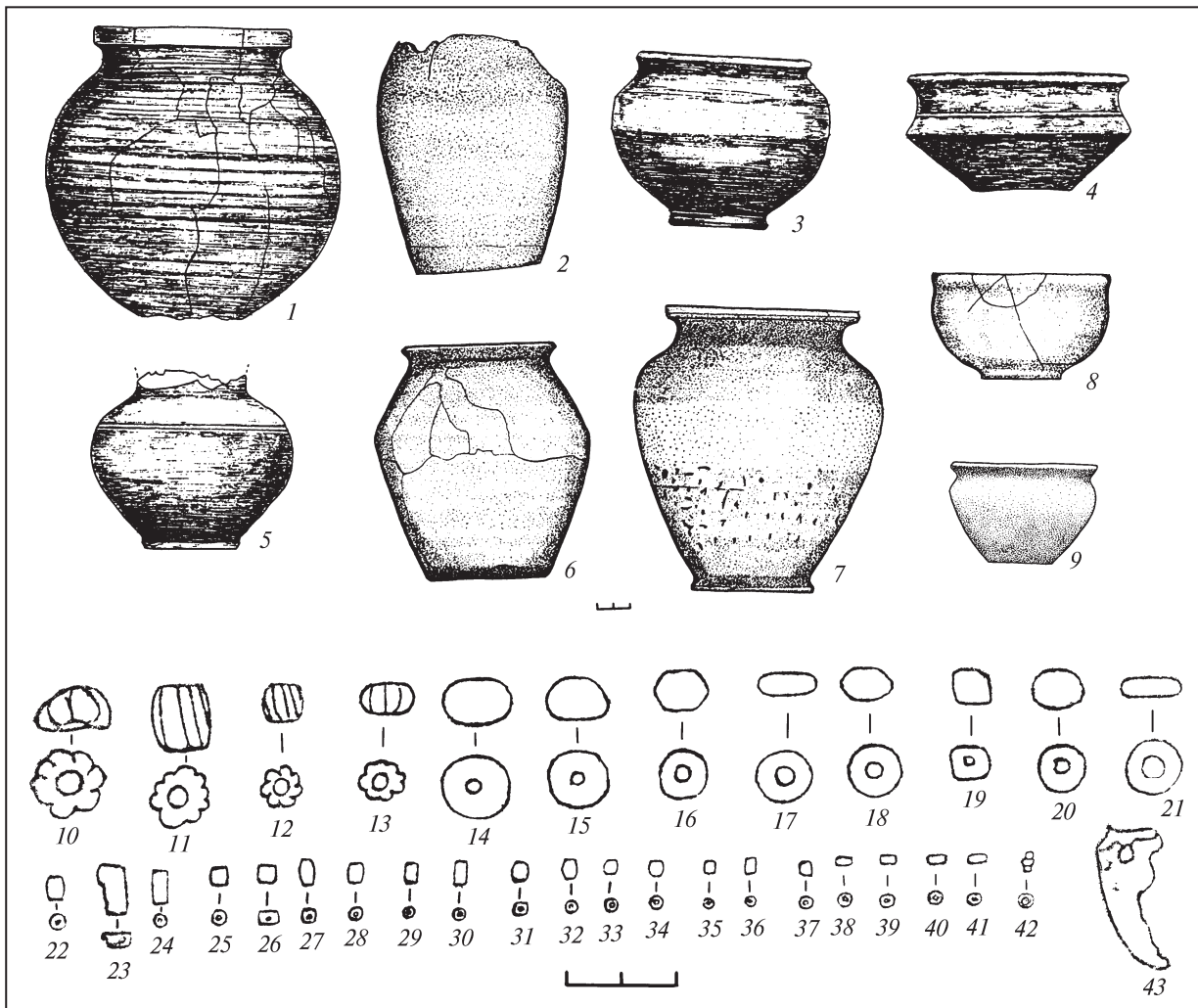

Рис. 5. Городок: 1–9 — кераміка зі зруйнованих поховань; 10–43 — намисто з поховання 5

Поховання 8 виявлено за 5,1 м на південний південний схід від поховання 4 на глибині 1,92 м. Від скелету дитини лишилися слабкі сліди. Поряд з фрагментами черепа був ліпний слабо випалений горщик, через що форму його не вдалося визначити.

Поховання 9 відкрите за 4,6 м на північ від поховання 8 на глибині 2,43 м. Скелет дорослого лежав випростано на спині головою до північного заходу. Права рука зігнута, її кисть лежала на кістках таза. Біля правого стегна стояли дві посудини (рис. 4, 3), біля лівого стегна лежала пряжка на пасок, біля лівого коліна — кородоване лезо ножа.

Миска кружальна відкритого типу з відігнутими вінцями (рис. 4, 2). Нижче короткої шийки — перегин, від якого миска різко звужується до дна. Поверхня сіра, шершава. Висота 8,0 см, діаметр вінець 22,0 см, денця — 7,8 см.

Миска кружальна біконічна закритого типу (рис. 4, 1) з широкою горловиною. Поверхня

шершава, закіптявлена, зі слідами нерівномірного випалу. Висота 9,3 см, діаметр вінець 13,3 см, денця — 6,3 см.

Бронзова пряжка на пасок підовальної форми з загнутим язичком (рис. 4, 6), розмір 1,5 × 1,2 см.

Поховання 10 розміщувалося поряд з похованням 8, зі східної сторони, на глибині 1,94 м. Частково зруйнований кістяк підлітка? лежав випростано на спині головою на північ (рис. 4, 4). Біля ніг знайдено фрагменти ліпної посудини та ребро вівці/кози.

Поховання 11 виявлено за 2,0 м на схід від поховання 1 на глибині 3,78 м. Скелет дорослого лежав випростано на спині з незначним нахилом праворуч головою на північ. Серед тазових кісток знайдено бронзову круглу пряжку з загнутим язичком розміром 4,3 × 2,3 см (рис. 4, 12).

На цвинтарі також зібрано фрагменти посуду, за можливості відреставрованого, який,

дуже вірогідно, походив зі зруйнованих поховань. Він представлений кухонними й столовими зразками, зокрема горщиками (рис. 4, 1—3, 6, 7, 9), кубком (рис. 4, 5) і глибокими мисками (рис. 4, 4, 8).

Нагадаємо про попередні розкопки могильника на плато (Магомедов 1987, с. 28): два тілопальні поховання вміщені в ями, чотири — в урни, з яких три мали вигляд однотипних високих сіролошених біконічних горщиків, прикритих посудом — меншим за розміром горщиком, мискою чи уламком амфори. Таким чином, маємо два різновиди тілопальних поховань — ямні

й урнові. Відтак, на тлі трьох інгумацій на плато переважали тілопальні поховання. Натомість на схилі плато виявлено тільки інгумації.

Таким чином, останні розкопки на цьому могильнику дещо доповнюють дані щодо побутування різного обряду на одному могильнику, причини чого, можливо, криються в мешканні на городищі різних груп поселенців або зміні населення на розташованому поряд городищі черняхівського часу. Загалом, як зазначив автор попередніх розкопок (Магомедов 1979, с. 113—114), могильник можна віднести, найвірогідніше, до IV ст.

Магомедов Б.В. Могильник у городища Городок на Южном Буге // Памятники древних культур Северного Причерноморья. — К., 1979. — С. 105—114.

Магомедов Б.В. Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья. — К., 1987.

Надійшла 14.02.2013

В.И. Никитин

ОХРАННЫЕ РАСКОПКИ ЧЕРНЯХОВСКОГО МОГИЛЬНИКА ГОРОДОК

Публикуются материалы исследования частично разрушенного могильника черняховского времени — IV в., расположенного на мысе при впадении р. Чичиклея в Южный Буг у с. Новый Городок Веселиновского р-на Николаевской обл. Выявлено 11 погребений с труположением и сопутствующим инвентарем. На фоне предыдущих раскопок на плато, где преобладали сожжения в ямах или урнах, на склоне выявлены только труположения, что ставит проблему причин различий в погребальном обряде.

V.I. Nikitin

PROTECTIVE EXCAVATIONS AT CHERNYAKHIVSKA CULTURE BURIAL GROUND HORODOK

Published are the materials from the research of the 4th c. partly destroyed Chernyakhivska culture period burial ground situated on cape in the place where the Chychykleya River falls into the Southern Buh River near Novyi Horodok village in Veselynivka Region of Mykolayiv Oblast. 11 graves with inhumations and accompanying inventory were revealed. At a background of previous excavations at the upland where cremations in pits and urns prevailed, inhumations exclusively found at the slopes raise the problem of differences in funeral rites.